

2025, 12(1): 11-17

DOI: <https://doi.org/10.17572/mj2025.1.11-17>

Söyleşiler

ANTROPOSEN SONRASI: FATMA AYKANAT İLE EKOLOJİK KRİZLER VE ALTERNATİF YAKLAŞIMLAR ÜZERİNE

Öykü Ayrancı¹

Fatma Aykanat, Kapadokya Üniversitesi'nde Beşeri Bilimler Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde Dr. Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'nde lisansını, 2007 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde İngiliz Dili ve Edebiyatı alanında tezli yüksek lisansını, 2018 yılında ise aynı üniversitenin İngiliz Kültür Araştırmaları programında doktorasını tamamladı. Halen Kapadokya Üniversitesi Çevreci Beşeri Bilimler Araştırma ve Uygulama Merkezi Yönetim Kurulu üyesi, Ecocene: Capadoccia Journal of Environmental Humanities dergisi kitap incelemeleri editörü, Kapadokya Üniversitesi Yayınları Çevreci Beşeri Bilimler Serisi eş-editörü ve 2022-2024 yılları arasında başkanlığını da yaptığı, Kapadokya Üniversitesi Sürdürülebilirlik Komisyonu üyesi görevlerini yürütmektedir.

Fatma Aykanat, edebiyat, kültürel çalışmalar ve ekoeleştiri alanlarında disiplinler arası çalışmalar yürüten bir akademisyendir. Araştırmaları, özellikle Antroposen ve ekolojik krizlerin edebiyat ve kültürel hafıza üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır. Antroposen çağında insan-merkezci anlatıları, çevresel dönüşümlerin

¹ Öykü Ayrancı, Maltepe Üniversitesi, oykuayr2002@gmail.com, ORCID: 0009-0004-5095-1418

Söyleşi Tarihi: 28.03.2025

kültürel temsillerini ve doğa-insan ilişkilerini ele alan çalışmaları, edebiyat, sanat ve anlatı biçimlerinin ekolojik farkındalık yaratmadaki rolünü sorgulamaktadır.

Bu röportajda Fatma Aykanat ile Antroposen sonrası dönemi, ekolojik krizlerin toplumsal ve kültürel etkilerini, insan-merkezci yaklaşımların eleştirisini ve edebiyatın bu süreçteki rolünü ele aldık.

Fatma Aykanat, Antroposen'in kavramsal olarak önemli bir çerçeve sunduğunu, ancak zamanla farklı bakış açılarıyla zenginleştiğini belirtmektedir. Kapitalosen, Chthulucene ve diğer alternatif kavramların ekolojik krizin sorumluluğunu belirleme çabalarının bir parçası olduğunu vurgulamakta ve Antroposen'in disiplinlerarası bir alan yaratarak sosyal ve beşeri bilimlerle doğa bilimleri arasında köprü kurduğunu ifade etmektedir. İnsan-merkezci bakış açısının ekolojik krizi derinleştirdiğini, doğanın hiyerarşik değil, etkileşimsel bir yapı içinde ele alınması gerektiğini savunmakta; edebiyatın Antroposen anlatısını şekillendirmede güçlü bir araç olduğunu, edebiyat, sanat ve medya gibi ifade araçlarının ekolojik sorumluluğun altını çizerek sorumlu davranış değişiklikleri yaratması gerektiğini ifade etmektedir. Son olarak, ekolojik krizlerin toplumsal eşitsizliklerle iç içe geçtiğini vurgulayarak, çevresel adaletin sosyal ve ekonomik adaletle birlikte ele alınmasının gerekliliğinin altını çizmektedir.

Sayın Fatma Aykanat'a davetimizi kabul ederek sunduğu çok kıymetli katkılar için teşekkür ederiz.

ÖA: Antroposen terimi, insan faaliyetlerinin gezegen üzerindeki geri dönülemez etkilerini vurgulayan bir kavram. Sizce bu kavram, günümüz ekolojik krizlerini anlamak için yeterli mi? Alternatif yaklaşımlar (örneğin Kapitalosen, Chthulucene vb.) bu tartışmaya nasıl bir katkı sunuyor?

FA: Antroposen kavramının bir jeoloji terimi olarak ilk dile getirilmesi 1980'lere, Holosen jeolojik devresine alternatif bir isim önerisi ve insan türünün Yerküre üzerinde radikal bir jeolojik dönüşüm yaratabilecek ve buna bağlı olarak da küresel ekosistem değişimleri başlatabilecek yetkinlikte bir eyleyici olduğu yönündeki bir hipotez olarak resmen yazıya dökülmesi ise 2000 yılına dayanıyor. Dolayısıyla, an itibarıyla, Antroposen hipotezinin resmi doğum tarihiyle başlayıp, bu hipotez etrafında kümelenen tartışmaların şekillendirdiği çeşitli söylemlerin doldurduğu çeyrek asrı geride bırakmış durumdayız. Bir başka deyişle, artık Antroposen kavramını, "Antroposen-sonrası" diye nitelendirebileceğimiz ve hakkında daha sağlıklı tespitler yapabileceğimiz, nispeten daha güvenli bir mesafeden bakarak konuşabiliriz.

Bu dönemi, Antroposen-sonrası [post-Anthropocene] olarak nitelendirmek, benim gibi bu konuyla epey zamandır ilgilenen akademik camianın değil, Uluslararası Jeoloji Bilimleri Birliği IUGS [The International Union of Geological Sciences] bünyesindeki bilim insanlarının Mart 2024'te yaptığı resmi açıklamaya dayanıyor. Birlik, son değerlendirme toplantısında, Antroposen teriminin jeolojik bir zaman birimi olarak resmen tanınmasını oy çokluğu ile reddetmiş, ancak kavramın "insan-çevre ilişkisini tasvir eden çok kıymetli

bir tanımlayıcı” olduğunu kabul ederek, jeologlar tarafından tanınmasa da “sosyal bilimler, siyaset, ekonomi” gibi pek çok diğer alanda kullanılmaya devam edeceğini ifade etmiş bulunuyor. Bu son gelişme, aslında sorunuzun ikinci kısmını da açıklar nitelikte.

Bence, Antroposen teriminin ilk önerildiği günden itibaren, çok sayıda alternatif terimin doğuşuna dolaylı olarak sebep olması, etki alanı ne olursa olsun, günümüz ekolojik krizinde “insan” faktörünün başrolde oluşunun kabul edildiği şeklinde yorumlanabilir. Alternatif olarak üretilen terimlere bakılırsa, her birinin insan eylemlerinin ya da onların doğrudan ya da dolaylı sonuçlarının biri olduğu görülecektir: Kapitalosen ya da Sermaye Çağı [Capitalocene], Kutulusen [Chthulucene], Ölümler Çağı [Necrocene], Neganthroposen [Neganthropocene], Tüketim Çağı [Obsolocene], Plastik Çağı [Plasticene], Sömürge Çiftlikleri Çağı [Plantationocene], Ateş Çağı Pyrocene, Ortak Yaşamlar Çağı [Symbiocene], Teknoloji Çağı [Technocene], ve daha niceleri gibi.

Ben, bu isimlendirme çabalarının her birinin, aslında, günümüz ekolojik krizlerinin ardındaki nedenleri anlama ya da bu krizin suçlusunu arama çabalarından ibaret olduğunu düşünüyorum. Suçlunun sureti de Antroposen kavramının kökünde yer alan “anthropos” yani “insan” kavramı gibi, homojen ve tekil bir kimlikten ziyade, bir kaleydoskopun hareket ettirdikçe değişen görüntüsü gibi, sürekli suret değiştirmektedir. Antroposen’de görülen ekolojik yıkımların sorumlusu bazen teknolojidir, bazen plastik, bazen sermayenin ta kendisi. Ancak bunlar esasında “insan”ın farklı suretlerinden ibarettir. Bu yüzden, insan türü olarak, Yerküre’de bulunduğumuz yaklaşık son 12 bin yılda yaptıklarımız düşünüldüğünde, suçlanacak, eleştirilecek o kadar çok eylemimiz var ki, Antroposen hipotezine bu kadar farklı alternatif yaklaşımın olmasını, ben son derece normal karşılıyorum.

ÖA: Antroposen’i insanın doğa ile kurduğu ilişkiyi yeniden düşünmemizi gerektiren bir çerçeve olarak ele alıyorsunuz. Sizin çalışmalarınız açısından Antroposen, insanın dünyadaki varlığını yeniden sorgulamamıza nasıl olanak tanıyor?

FA: 2018 yılında, değerli hocam Prof. Dr. Serpil Oppermann’ın danışmanlığında tamamladığım doktora tezimde, Türkiye’de ilk kez bir akademik çalışmada jeoloji terimi olan Antroposen’i, iklim kurgu romanlarından örneklerle edebiyat alanına uyarladım. Ben Antroposen kavramı üzerinde düşünmeye ve çalışmaya başladığımda, Türkçe literatürde bu konuda neredeyse hiç ikincil kaynak yoktu. Ancak dünyada bu kavram çoktan tartışılmaya başlanmıştı. Benim hem tez yazım sürecinde hem de sonrasındaki Antroposen odaklı akademik çalışmalarımda, “insan çağı” olarak nitelendirilen bir dönemde yaşayıp, bir insan olarak kendimi, biyolojik türümün sorumlu olduğu çevresel dönüşümlerden soyutlamam elbette ki mümkün değildi. Hiçbirimiz için bu mümkün değil. Tabi ki, Antroposen hipotezi, beni de şapkamı önüme koyup kendi eylemlerimi ve tercihlerimi sorgulamaya sevk etti. Ancak Antroposen söylemlerinin bendeki asıl tezahürü, galiba, Antroposen kavramının beni bildiğim, eğitim aldığım, eğitim verdiğim alanın dışına çıkararak bakış

açımı genişletmeye ve başka bilim dallarının bakış açılarını da öğrenerek kendi uzmanlık alanıma entegre etmeye yönlendirmesi şeklinde oldu.

Bildiğiniz gibi, Antroposen bir jeoloji terimi ve bir biyolog olan Eugene F. Stoermer ile bir atmosfer kimyageri olan Paul J. Crutzen tarafından öne sürüldü. Bu cümlede bahsi geçen tüm bilim alanları “doğa bilimleri” sınıfına giriyor. Oysa ben bir filoloğum ve bu uzmanlığım “beşeri bilimler” ya da “sosyal bilimler” alanına giriyor. Bir filolog olarak, bir jeoloji terimini anlayıp, onu edebi analizlerde kullanabilmek için, kendi alanımın dışına çıkıp, doğa bilimleri ile ilgili okumalar, araştırmalar yapmam gerekti; tıpkı benim gibi, başka alanlarda eğitim almış olup, Antroposen kavramının kendi alanlarıyla kesişme noktalarına odaklanma ve bu noktaları aydınlatma, örnekleme niyetinde olan diğer araştırmacılar gibi. Bu nedenle, Antroposen kavramının, eleştirdiği ekolojik olarak zararlı insan eylemleri olan tematik odağı kadar, oluşumuna sebep olduğu, artık Antroposen Çalışmaları şeklinde nitelendirebileceğimiz alanın, hibrit araştırma yöntemlerine ve disiplinler arası diyaloga yaptığı çağırısı da oldukça değerli buluyorum. Ben de çalışmalarımda bunu bizzat deneyimleyebildim. Bu açıdan baktığımda, Antroposen kavramı benim için bir çerçeveden ziyade, bana farklı bakış açıları sağlayan bir lens görevi gördü diyebilirim.

ÖA: *Su Unutmaz* ile ilgili çalışmanızda (Aykanat, 2018) aslında doğal kaynakları yalnızca insanın hizmetindeki kaynaklar olarak değil kendi başına bir eyleyici olarak ele almak gerektiğini ifade etmişsiniz. Sizce insan merkezli (antroposentrik) dünya görüşü, Antroposen Çağı’ndaki krizleri nasıl derinleştiriyor?

FA: Uygulama alanı ne olursa olsun, “antroposentrik”, yani “insan-merkezci” tüm yaklaşımlar, köktenci ve adil olmayan hiyerarşileri doğurur nitelikte olduğu için, aslında çok tehlikelidir. Oysaki Yeryüzündeki organik ve inorganik tüm yaşam formlarına ve onlar arasındaki ilişkilere bakıldığında, Yeryüzünde yaşamın piramitsel bir hiyerarşide dikey olarak yükselen değil, rizomatik şekilde yayılan bir ağ şeklinde, tüm öğelerin birbirleri ile etkileşim halinde olduğu bir formda var olduğu görülür. Bu girift ilişkiler ağında, sadece tek bir canlı türünün (insanın) isteklerini, ihtiyaçlarını, esenliğini, avantajlarını önelemek ve aynı ağ üzerinde bulunan insan dışındaki diğer türlerin varlıklarını göz ardı etmek, kısa vadede insanın avantajına gibi görünse de uzun vadede ağın tamamına zarar verecektir. Bu durumdan insanın etkilenmeme şansı ise, elbette ki, yoktur. Buna rağmen, insan-merkezci yaklaşımlarda ısrar etmek, ekolojik krizlerin etkilerini de çözüme giden yollarımızdaki uçurumu da derinleştirecektir. Suyu bir hafıza eyleyicisi olarak nitelendirdiğim ve çoğu zaman ego-merkezci bakış açısından malul olan insan unutsa da suyun unutmadığı şey de budur. Emmi Itäranta’nın *Su Unutmaz* romanında vermeye çalıştığı mesajdaki gibi, insanlar olarak yaptığımız her şey dünyanın hafızasından silinse bile, suyun hafızasından, gezegenimizin hafızasından silinmez. O yüzden, insan-merkezci yaklaşımlar, daha eşitlikçi ve adil eko-merkezli yaklaşımlarla yer değiştirilmelidir.

ÖA: Edebiyat, Antroposen’i anlamak ve anlatmak için nasıl bir araç olabilir?

FA: Antroposen’de edebiyatın nasıl bir rolü olduğunu tartışmaya başlamadan önce, Antroposen’de araçlara ne için ihtiyacımız olduğunu belirlememizin daha önemli ve öncelikli olduğunu düşünüyorum. Çünkü aracın seçimi, çok yakında eyleme geçecek olan öznenin niyetine, amacına dair ipuçları da içinde barındırır. Başka bir deyişle, araçlar, amaçlara göre seçilir. Edebiyat da tarih boyunca pek çok amaca hizmet etmiş, bazen iyiye bazen kötüye kullanılmış çok güçlü ve etkili bir araçtır. Edebiyat, her çağda olduğu gibi, Antroposen’de de pek çok amaca hizmet edebilir. Örneğin, avantajlarını kaybetmek istemeyen güç odakları tarafından kullanılan bir propaganda aracı olabilir, bu güç odaklarının insan-merkezci yaklaşımlarına karşı bir eleştiri aracı olabilir, biyolojik türler yada topluluklar arası bir empati kurma aracı olabilir, yahut aynı gruplar ve topluluklar arasında birer ötekileştirme aracı olabilir, ekolojik yıkımlarla mücadele eden karanlık bir dünyadan ve onun travmalarından öteki dünyalara bir kaçış aracı olabilir, insan türünün sesinin ve öykülerinin baskın olduğu bir çağda, insan dışındaki diğer türlerin seslerini de duyuran, onların hikayelerini de anlatan bir anlatı aracı da olabilir. O yüzden, ilk cümleme geri dönerek bu sorunuza yanıt vermek isterim: Araçlar, amaçlara göre seçilir. Önce biz kendimize şu soruyu sormalıyız: Antroposen’deki amacımız ne olmalı ki, edebiyatı bir araç olarak bu amaç doğrultusunda kullanabilelim?

ÖA: Antroposen yalnızca insan-doğa ilişkisini değil, aynı zamanda iktidar ilişkilerini de tartışmaya açan bir çağ. Sizce ekolojik krizlerin arkasında nasıl bir iktidar ilişkisi var? Özellikle son yıllarda bazı hükümetlerin iklim değişikliği ve çevresel sorunları reddetmesi veya bu konuda pasif kalması, bu krizi nasıl derinleştiriyor? Hükümetlerin ve iktidarların krizle mücadelede nasıl bir sorumluluğu olmalı?

FA: Apaçık ortada olan bir gerçeği inkar etmek, sadece çözümü geciktirir. Örneğin, 2015 yılında Paris’te gerçekleşen Birleşmiş Milletler İklim Değişimi Konferansı COP21 sonunda, ortak deklarasyona imza atan ve çözümün parçası olmak için taahhütte bulunan ülke sayısı 196 idi. Bu ülkeler arasında sanayileşme, dolayısıyla doğal kaynak kullanımı ve sebep oldukları ekolojik stres açısından, dünyanın pek çok ülkesinden daha fazla sorumluluğa sahip ABD ve Çin gibi ülkeler yahut yoğun nüfusları nedeniyle büyük bir etkiye sahip Hindistan gibi ülkeler de vardı. Ancak, örneğin ABD örneğinde, iktidardaki isimler değiştikçe, ülkenin de iklim değişikliği ile mücadele stratejisinin de değiştiğini, altına imza atılan anlaşmaların da feshedilebildiğini görebiliyoruz. 2025 itibarıyla, bu taahhüt sürecine resmen dahil olan ülke sayısı, Türkiye de dahil olmak üzere 197’ye ulaşmış durumda. Ben, bunun gibi, iklim değişimi ile mücadelede ortak küresel kararlılıkla hareket edilen organizasyonların içinde yer almanın, ülke bazında verilen sözlerin küresel bağlayıcılığının, çözüme ulaşmayı da hızlandıracağını düşünüyorum. Aksi takdirde, iklim değişimi ile mücadele sözde ve ucuz kalemşörlükten, sıfır emisyon hedefi ise naif bir idealizmden ibaret kalacaktır. Seçimle göreve gelen her bir siyasetçi, siyasi parti ve hükümet, aynı zamanda seçmenlerinin sadece sosyo-ekonomik geleceğinin değil, ekolojik geleceğinin de teminatı olarak görülmeli ve bu sorumlulukla hareket etmelidir. Ancak bu noktada, yeşil bir siyasi düşünceye sahip siyasi temsilcilerden beklentimiz, sadece çevreyi korumalarını beklemek olmamalıdır. Günümüzde, ekolojisinin üçüncü dalgasının da yıllar önce altını çizdiği gibi, ekolojik

sorunların sosyo-kültürel ve ekonomik sorunlardan ayrı tutulamayacağını, bilakis ikinci grup sorunlarla mücadele eden dezavantajlı ülke ve toplulukların, ekolojik krizlerden daha da fazla etkileneceklerinin ve mücadelenin parçası olamayacaklarının farkında olan ve ona göre ulusal ve küresel stratejiler geliştiren, ekolojik bilinç sahibi siyasetçilerin ve hükümetlerin varlığı daha da hayati hale gelmiştir. Zira, Serpil Oppermann ve Serenella Iovino'nun *Environmental Humanities: Voices from the Anthropocene* [Çevreci Beşeri Bilimler: Antroposen'den Sesler] kitabının giriş bölümünde altını çizdikleri gibi “doğanın yaraları aynı zamanda toplumun da yaralarıdır.” Antroposen, bunun farkında olmayan bir politik yaklaşımın mümkün olmadığını açık bir şekilde göstermiştir. Ben bu noktada, Alman çevre tarihçisi Joachim Radkau ile aynı fikirdeyim, eğer mevcut siyasi yapılar ve yaklaşımlar, günümüz ekolojik sorunları ile mücadelede yetersiz kalıyorsa, belki de doğanın ihtiyacı olan şey “yeni bir siyaset türü”dür.

ÖA: Ekolojik krizler toplumsal eşitsizliklerle iç içe geçmiş durumda. Yoksul kesimler, göçmenler, kadınlar ve diğer dezavantajlı gruplar bu krizlerden orantısız şekilde etkileniyor. Antroposen içinde bu çok boyutlu eşitsizlikleri nasıl okumalıyız? Sizce, insanlığın bu krizleri aşarak daha adil ve sürdürülebilir bir toplumsal yapı kurabilmesi için hangi mücadele alanlarına öncelik vermesi gerekiyor?

FA: Antroposen, bir ekolojik krizler çağıdır ve krizler de her zaman sorunları görünür kılar, her şey yolunda giderken tahammül edilen, ötelenen, görmezden gelinen, derinlere itilen problemleri yüzeye çıkarır. Bana göre bu noktada, öne çıkan kelime ise “adalet”tir. Çevresel adalet konusunda çalışmaları ile bilinen David Schlosberg'in bu bağlamdaki önemli tespitlerinden biri şöyledir; ekolojik anlamda yıkıcı eylemler sonucunda ortaya pek çok kötü ürün ve sonuç çıkar. Çevresel adalet kavramı da karın değil zararın kimler arasında paylaşıldığı ile ilgilidir. Çevre kirliliği, toksik atıklar, doğal kaynak yetersizliği, kaynak ve yerel çevresel bilgiye dayalı entelektüel birikim hırsızlığı, ekolojik yıkımların tetiklediği ekonomik imkansızlıklar, yer değiştirmek zorunda kalan topluluklar, iş ve mal kaybına sebep olan birey ve kurumlar ve tüm bunların sebep olduğu baskılar küresel olarak nasıl paylaşılmaktadır? Sizin de belirttiğiniz gibi, kadınlar, finansal açıdan güçlü olmayan üçüncü dünya ülkeleri, yerli halklar ve etnik gruplar, engelli bireyler gibi dezavantajlı gruplar ekolojik krizden de daha fazla etkilenebilmektedir. Antroposen, sosyal adalet, çevresel adalet ve ekolojik adaletin birbirinden ayrılamaz olduğunun altını daha da çizmektedir. Gıda güvenliği, temiz içme suyuna erişim, iklim mültecileri gibi sorunlar, Antroposen'de ulusal güvenlik sorunu kadar önem arz etmeye başlamıştır. Bu nedenle, “Derin Yeşil” teorisinin babası Richard Sylvan'ın önerisine kulak verip, bir “yazarkasa” gibi düşünmek yerine, “bir dağ gibi düşünmeye” (Sylvan ve Bennett 182) başlamalıyız. Başka bir deyişle, önceliklerimizi ekonomik kazanç odaklı alanlardan, çevresel sürdürülebilirlik odaklı alanlara kaydırmalıyız.

ÖA: Sizce bireylerin ve toplumların ekolojik farkındalığını artırmak için nasıl bir dönüşüm gerekiyor? Edebiyat, sanat ve akademik çalışmalar bu dönüşümde nasıl bir rol oynayabilir?

FA: Eğer bir dönüşümden bahsedeceksek, bu dönüşüm için anahtar kelime, kesinlikle ekolojik okuryazarlık ya da ekolojik farkındalık olacaktır. Bu açıdan da edebiyat, sanat, medya gibi hikaye anlatıcılarına çok önemli görevler düşmektedir. Zira, Amerikalı eko-eleştirmen Scott Slovic'in de altını çizdiği gibi, bazen imgeler ve hikayeler istatistiklerden, tablo, grafik ve rakamlardan çok daha güçlüdür. İnsan zihni, sadece geçmiş ile şimdiki zaman arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları görmeye meyyaldır. Şimdiye geleceğe bağlayarak yeni bir dünya tahayyül etmek ise, sadece özel zihinlerin layığıyla başarabilecekleri bir eylemdir. Hele ki hem etki süresi hem de etki boyutu açısından, kısıtlı insan ömrünce algılanamayacak ölçekte bir fenomen -Timothy Morton'ın deyimiyle bir "hipernesne"- olan iklim değişikliğini ve onun uzun vadedeki etkilerini idrak edebilmek için insan zihninin epey zorlanması gerekir. İşte tam da bu noktada, *Literature and the Anthropocene* [Edebiyat ve Antroposen] kitabında "geleceği düşünerek şimdiyi adlandırmak için" Antroposen'de "spekülatif ve hayal ürünü" bir araca, yani edebiyata ihtiyacımız var. Spekülatif ve kurgusal edebiyatın tasvir ettiği karanlık ve apokaliptik geleceğin geçiciliğine ve olasılığına aynı anda inanmaya ihtiyacımız var. Böylece hem Yeryüzünün ekolojik dengesini bozmaya, doğasını yıkmaya korkmaya hem de yıktıklarımızı düzeltebileceğimize dair umudumuzu korumaya ihtiyacımız var. Bu da sadece edebiyatın, sanatın, sinemanın, kısacası yaratıcı sanatın, tatlı-sert dili, yarı gerçek-yarı hayal dünyasıyla mümkün. Ancak akademik-bilimsel araştırma ve analizlerden sağlanacak nicel verilere de aynı derecede ihtiyacımız bulunuyor. Antroposen hipotezinin, resmi olarak tanınmamış olmasına rağmen, halen hakkında kanıt niteliğindeki bilimsel veri toplanmasına devam edilmesi, sadece yerbilimciler tarafından değil, sosyologlar, filologlar, psikologlar, çevre tarihçileri, çevre hukuku ve siyaseti uzmanları, ve daha pek çok farklı alana mensup araştırmacı ve uzman olmayan sıradan insan tarafından konuşulmaya, tartışılmaya, sinema, televizyon ve sosyal medya üzerinden takip edilmeye devam etmesi, belki de bu dönüşümün çoktan başladığına dair olumlu bir işarettir. Sıradaki adım ise, edebiyat, sanat ve medya gibi ifade ve anlatı araçlarının altını çizdiği ekolojik anlamda sorumlu davranış değişikliklerinin yaratılması ve hayata geçirilmesi olacaktır.